

PRÓZY UMĚLECKY OKRAJOVÉ

V druhé polovině dvacátých let pracoval Martínek jednak na hlavním díle své prózy — trilogii Černá země, jednak pořádal základní souhrn své poezie — Básně (vyšly r. 1929). Tyto knihy si vyžádaly velké námahy a napjatého soustředění. A tak hledal spisovatel na okraji těchto prací oddech v idylické povídce (Povídka o Popelce) a v románě, který byl zamýšlen jako humoristický (Žena a peníze).

Roku 1926 vycházela v příloze brněnského listu Ruch a ještě téhož roku byla vydána jako 6. svazek knižnice Ruchu „letní idyla“ *Povídka o Popelce*. Už sám název svědčí o tom, že kniha vyrůstala v sousedství Martínkových báchorek (nad nimi se zamyslíme v další kapitole) a že tu jde o jakousi pohádku ze současnosti.

Syžet Povídky o Popelce je prostinký. Spisovatel se soustředil na „konflikt“ muže, postaveného mezi dvě ženy. Manželka továrníka Kremra líčí na docenta srovnávacího jazykozpytu Žimberského rozmazlenou a filmovými románky „vychovanou“ dceru Irču. Docent však pozná odstrkovanou Miladu, krásné černo-vlasé děvče, dceru Kremrové z prvního manželství. Překazí o pouti milostné nástrahy Irči, vyzná se Miladě z lásky a po romantické zápletky s dopisem, který od něho dostala teprve v poslední chvíli, odváží si ji domů k matce jako nevěstu.

Postavy, s výjimkou horského lékaře — i když obec, patrně městečko, není jmenována, tušíme podle autorova popisu kraj pod Beskydami —, užívají dovolené, chodí na jahody a z nudy se poněkud vyrazují návštěvou „národní slavnosti“, kterou uspořádal řídící učitel u příležitosti pouti a na níž vesničané předvádějí dožínkové zvyky.

Martínek charakterizuje své postavy většinou sám. Musíme, žel, konstatovat, že nebyl při tvorbě jejich individualit nijak náročný. Docent Žimberský je slaďounký, dokonale vychovaný muž, takže paní Kremrová i její dcera mají právem o co stát. Milada je zprvu nepochopitelně trpná, „Popelka“, která jenom vaří a umývá nádobí. Tato sentimentálně cudná dívka se nakonec nepochopitelným povahovým zvratem osamostatní a zpřetrhá svazky se svou krkavčí matkou. Poměrně nejvýrazněji dopadl autorovi portrét horského lékaře, skromného a obětavého pracovníka, který chodí hodiny cesty za pacienty, a portrét jeho rezigované ženy. Tito staří manželé ztratili dva syny, vyrovnali se s neštěstím a navzájem spojili svůj život s horským lidem.

Prostředí letoviska v horském údolí s říčkou je podáno mlžně a kuse. Poněkud zřetelněji vystupuje do popředí silueta konjunkturálního hostinského, který dovede na letních hostech vydělávat. Život v horách trochu poznáme, když lékař

navštíví se Žimberským umírající rodičku. Pasekáři volají totiž lékaře teprve tehdy, až má nemocný smrt na jazyku. Zato rekreující se měšťáci vyhledávají lékařskou pomoc, sotva je píchne v zádech.

Nad „letní idyloou“ vznáší se tragická vzpomínka na milostnou deziluzi podivného Němce z Tyrol Eisenherze, bolest lékařovy manželky z předčasné smrti synů, fatalismus lékaře a víra Milady, že „největší štěstí je ve snu“.

Na jedné straně ideově plytké idylizování života — lékař např. radí Žimberskému, aby zapomněl, „že na světě se lidé hádají o druhou či třetí internacionálu, o reparace“, na druhé straně okreslování figur ze života, které má místy sklon k naivním naturalistickým „zajímavostem“ (např. scéna, kdy Irča svádí docenta) i k naturalistickému využívání náhod (např. setkání Žimberského s dámmi Kremrovými na nádraží, jen co docent vystoupil z vlaku). Slovem: jsme daleko od společenské závažnosti ostravské trilogie, jsme daleko od skutečného života s množstvím jeho palčivých problémů a protikladů; autor nás vědomě zavedl do idyly a chce po nás, abychom na chvíli neviděli nic jiného nežli lesy, jahody a milostný příběh se šťastným koncem. Povídka o Popelce je v pravém smyslu slova próza úniková.

Pro dobu hospodářské konjunktury dvacátých let a pro svědectví o lehkovážnosti, z níž může také vzniknout slovesné dílo, je příznačný zrod Martínkova románu *Žena a peníze*, který sám autor považuje ze všech svých prací za „nejméně známý a snad i nejméně podařený“.¹⁾ O tom, jak se tento dvojdílný román dostal na svět, Martínek vypravuje:

„Jednou v přátelském kroužku moravských literátů se vypravovalo o kostrbatém manželství nějakého občana, jenž se dostal k manželce i k penězům na základě prapodivné úmluvy. Bylo to v jakémsi kabaretu s programem nesmírně otravným, kdy právě nemladá už zpěvačka zpívala skřípavým hlasem hloupý kuplet. Do jejího sentimentálního pěni padaly vtipy o tom občanu a jeho smluvním manželství. Dovolil jsem si vtip: To by mohla být znamenitá látka pro humoristický román, kdyby například jako výhru k dobročinné loterii nebo podle nějakého soudního příkazu dostal usedlý ouřada tuhle zoufalou kabaretní zpěvačku.“²⁾ V kruhu spisovatelů seděl tehdy pořadatel románové přílohy Ruchu básník Josef Chaloupka. Požádal Martíнка, aby takový román napsal. Martínek poslal po čase část rukopisu na ukázkou a Chaloupka dal stránky do sazby. Tak byl autor přinucen dovést román, který začal vycházet na pokračování, do konce.

Martínek koncipoval román s úmyslem, že vytvoří humoristický útvar. Napsal o tom: „... vymýšlel jsem si tedy postavy hodně zkřivené a karikaturní, ale čím dál jsem si víc a více uvědomoval, že takové rozbité manželství není vlastně nic veselého, že je to v podstatě věc velmi bolestná a tragická — a tak vypravování, jež chtělo být šprýmovné, bylo nakonec velmi plačtivé.“³⁾

Syžet románu *Žena a peníze* nese rysy autorovy snadně vznítitelné fabulace. Strýc sedmadvacetiletého archiváře a správce muzea Boleslava Hromovného, takto člověka zcela knižního a v životě nepraktického, zanechá podivnou závěť: Hromovný si má vzít za manželku jeho nevlastní dceru Irenu. Za každý rok, co pobudou manželé spolu, vyplatí jim notář sto tisíc korun. Jestliže manželka zemře nebo jestliže dojde k rozvodu nikoli z manželovy viny, obdrží Hromovný celou částku, málem dva milióny. Hromovný se s barovou tanečnicí Irenou

¹⁾ *Postavy mých románů*, str. 7.

²⁾ *Postavy mých románů*, str. 7.

³⁾ *Postavy mých románů*, str. 7–8.

Wintersteinovou ožení. Ale Irena najde v lesku peněz uspokojení jenom na chvíli. Začne se v zastrčeném městečku nudit. Rozhazuje peníze, manželství s archivářem považuje za formální věc a v touze po velké lásce se zamiluje do nástupce Hromovného v úřadě, zdravého a řečného Nakládala. Potom je milencem zrazena a pokouší se o sebevraždu. V nemocnici porodí dítě. Přízná manželovi nevěru a slíbí, že svolí k rozvodu. Hromovný dostane vyplacenu víc nežli miliónovou částku. Irena si vyžádá jenom dvě stě tisíc, dezeru zanechá Hromovnému a ulétá znovu do světa.

Vskutku: jak lehkomyšlně Martínek slíbil, že napíše román (syžet k němu vznikl vlastně už v onom šantánu z chvilkové rozvrvnosti), tak snadno, s ležérností až udivující posunuje děj kupředu a málo se pozastavuje nad tím, že charaktery zpodoběných lidí jsou naivní schémata, že děj této tragikomedie není ani sociálně, ani místně zařazen, že zůstal v poloze fantastické. Čtenář sotva uvěří, že doktor filosofie Hromovný je natolik naivní, aby se stal doslova hříčkou v ruce prolhané světačky, neuvěří, že se Hromovný doví o nevěře své ženy teprve od služebné, která nese Nakládalovi list paní, vždyť už předtím vysedával Nakládál v jeho bytě a o Irenině nevěře si povídalo celé město. Čtenář se jen ironicky usměje nad ušlechtilostí kabaretní zpěvačky, která si při odchodu od Hromovného odmítne vzít více peněz nežli dvě stě tisíc korun. A docela za autorovu svévoli bude pokládat svatbu Nakládala s mlčenlivou samotářkou Batiličkovou, zaměstnanou v archívu. Zvláště když Nakládál říká, proč si tuto ženu bere: Prý pocítil touhu stát se filistrem (!).

Krkolomné obraty ve vývoji charakterů postav i v ději zasunují Martínkův román do literatury, jejímž hlavními rysy jsou nepravdivost, senzačnost a dojmající přecitlivělost. Nic nás nezmylí slova autora samého, který odpověděl na otázku o pravdivosti svých postav kladně: „Patrně ano — vždyť zpěv vysloužilé zpěvačky se tam dostal takřka bezděčně a jeden přítel se dlouho hněval, že jsem ho vykreslil v podobě dobráckého a trochu komického hrdiny, ač jsem na to nijak nepomýšlel.“⁴⁾ V těchto Martínkových slovech máme naopak potvrzenu sociální netypičnost příběhu, který vznikl náhodou a který, ač měl pro dvě hlavní postavy modely v životě, nepřekročil rámec naturalisticky apartní historie individuální.

⁴⁾ *Postavy mých románů*, str. 8.